

О. М. Яценко

доктор економічних наук,
керівник сектору міжнародної
торгівлі Інституту досліджень
сучасного Китаю ім. Бориса
Курца, професор кафедри
міжнародної торгівлі
і маркетингу ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет ім. В. Гетьмана»

Китай відіграє надзвичайно важливу роль у світовій торгівлі, адже є основним торговим партнером провідних економік світу. Після реформування і відкритості економіка КНР зберігає швидке зростання впродовж 30 років з середньорічним темпом економічного зростання близько 10% [1]. Низка дослідників аргументовано доводить і підкреслює центральне місце Китаю у світовій економіці у середньо- та довгостроковій перспективі [2-7, 40-41]. Досліджуючи позиції Китаю у світових рейтингах можна відмітити, що країна займає гідні позиції, поступаючи лише Сполученим Штатам Америки. Так, КНР посідає друге місце у світі за обсягом ВВП, який складає 10,3 трлн. дол. США у 2015 р. та 11,2 трлн. дол. США у 2016 р [8].

Однак, необхідно зазначити, що впродовж останніх років динаміка ВВП Китаю має тенденцію до зростання, проте темпи приросту зменшуються, а динаміка ВВП на душу населення зростає. Досить низьким є місце країни в рейтингу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у країнах світу, а саме – 82 місце серед 167 країн. За цим рейтингом Україна випереджає Китай на 3 позиції (79 місце). Першість Китаю за демографічним потенціалом та трудовими ресурсами зробила з країни «майстерню світу». Крім того, Китай вийшов на найвищий щабель за об'ємом експорту, випередивши США, Німеччину та Японію. У Міжнародному валютному фонді (МВФ) Китай володіє 4,0% спеціальних прав з 3,81% голосів, посідаючи шосте місце у світі після США (17,68% та 16,74% відповідно), Японії (6,56% та 6,23%), Німеччини (6,12% та 5,81%), Великої Британії та Франції (4,51% та 4,29%). Рішення МВФ від 30.11.2015 р. про надання юаню статусу резервної валюти збільшує вагу Китаю у світовій фінансовій системі [10].

Цікавим є факт, який відзначає низка дослідників: відбувається «розгортання однієї з основних глобальних тенденцій – переміщення центру економічного розвитку із Заходу на Схід, яка має всі передумови для збереження свого вектора у довгостроковій перспективі» [11]. Підтвердженням є те, що після вступу до СОТ державні валютні резерви КНР збільшилися в 14 разів або з 212,2 млрд. дол. у 2001 р. до 3 трлн. дол. наприкінці 2012 р., а частка країни на світовому ринку зросла з 4,3 % до 10,4 %. Середнє щорічне зростання товарного експорту склало 22 %, збільшившись у 4,9 рази, а середнє щорічне зростання імпорту склало 21% і його обсяг збільшився в 4,7 рази. Експорт Китаю за цей період зріс у 6 разів [12, р. 11-12, 16]. На КНР зараз припадає понад 12% світового експорту, а це більше, ніж у будь-якої іншої країни світу [13]. Номінальний експорт зростає щороку в середньому на 17% в період з 1990 р. по 2012 р. Це, у свою

чергу, посприяло входженню Китаю до СОТ у 2001 р. [14]. На частку Китаю припадає 10% імпорту в світі, а зростання попиту на сировину з боку китайських заводів стало рушійною силою зростання в країнах, які постачають цю сировину, в тому числі в Австралії і Бразилії. На Китай нині припадає дві третини азійського імпорту проміжних товарів, 25% експорту капіталу і товарів з Японії і Кореї та майже половина регіонального експорту проміжних товарів [15]. З іншого боку, Китай зумів розширити своє позитивне сальдо торгового балансу з розвиненими країнами. Експортний бум Китаю спочатку був забезпечений дешевими товарами, виробленими для мало розвинутих країн світу. За даними Goldman Sachs Group, до кінця десятиліття торговий обіг країн ЄС з Китаєм виявиться більшим, ніж торгові обороти в межах інтеграційного угруповання [16]. Наразі Китай, а не США, є найважливішим торговим партнером Німеччини [17].

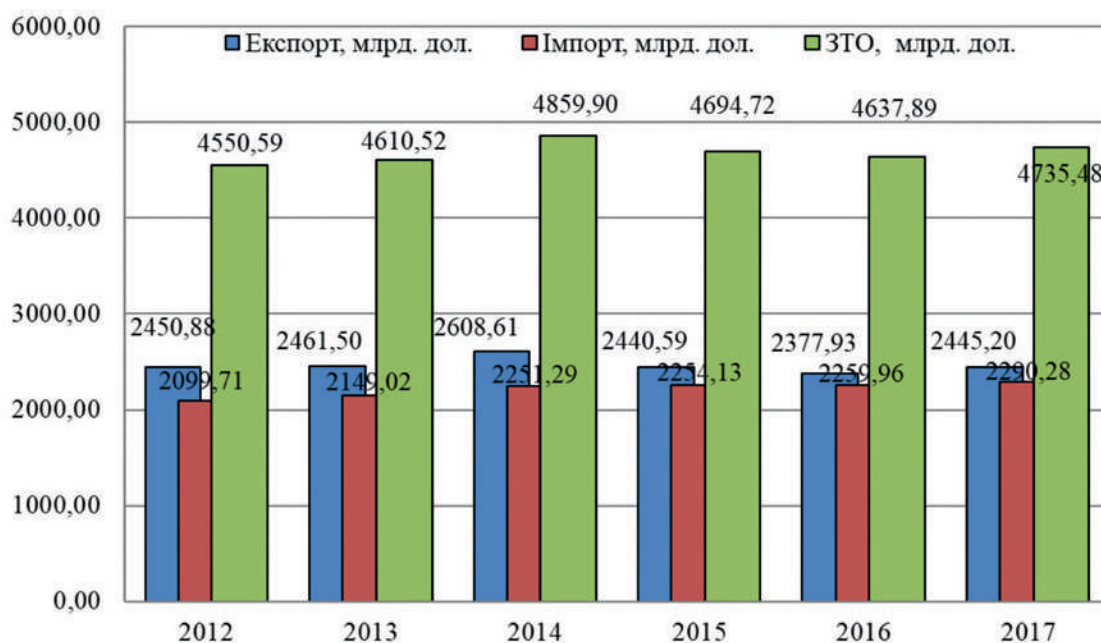
Найбільшим експортним ринком для Китаю є ЄС (17% від сукупного експорту), в свою чергу, Китай є другим експортним ринком для ЄС (8%) – станом на 2016 рік.

Варто також зазначити, що на зауваження ЄС Китай висловив готовність працювати разом з ЄС щодо зменшення рівня позитивного сальдо китайських товарів у торгівлі між сторонами [18]. В рейтингу за легкістю ведення бізнесу в 2016 р. Китай посів 78 щабель, за даними Світового банку, у порівнянні з 2015 р. спостерігається поліпшення цього показника на 2 позиції [19]. Поліпшення позицій в країні відбувалося за такими показниками як створення підприємств

та отримання кредитів. Особливої уваги заслуговує останній показник, адже зростання склало +16 позицій. Інші показники мають погіршення порівняно з попереднім роком. Незмінними залишилися реєстрація власності та дозвіл неплатоспроможності.

Досліджуючи динаміку зовнішньої торгівлі Китаю за 2012-2017 рр., можна відзначити, що імпорт Китаю постійно зростає впродовж 2012-2017 рр. (рис. 1).

Рис.1. Динаміка показників зовнішньоторговельної діяльності Китаю у 2012-2017рр., млрд. дол. США

Джерело: сформовано авторами за матеріалами [20, 21, 38, 39].

Спостерігалось поступове зростання експорту з 2012 р. до 2014 р. У 2015-2016 рр. ця тенденція дещо змінилася, а в 2017 р. експорт майже сягнув рівня 2014 р. Аналогічна ситуація спостерігається і у зовнішньоторговельному балансі країни. За 2012-2017 рр. сальдо торговельного балансу коливалося, до 2015 р. воно зростало і досягло позначки у 593,9 млрд. дол., а з 2016 р. поступово зменшувалося до 509,7 млрд. дол. та до 421,44 млрд. дол. – у 2017 р. Протилежною є ситуація на ринку послуг. Сальдо балансу послуг країни було додатним у 2012-2014 рр. і становило відповідно 120,87 млрд. дол. 82,18 млрд. дол. та 127,02 млрд. дол., що свідчить про експорт більшої кількості послуг, ніж їх імпорт, а з 2015 р. тенденція повністю змінилася і зовнішньоторговельне сальдо було негативним; так, у 2016 р. воно становило -112,33 млрд. дол. та 75,38 млрд. дол. – у 2017 р., що свідчить про переважання імпортованих послуг над експортованими.

Дослідженням встановлено, що структура зовнішньої торгівлі КНР за досліджуваний період зазнала серйозних якісних змін. Визначальним досягненням останніх років стало доведення частки готових виробів в загальному експорті до 95%, передусім машин та устаткування до 50%. Країна перетворилася з маргінального гравця у світовій торгівлі на одну з найважливіших торговельних країн в абсолютних цифрах [22]. Китай трансформувався у світового лідера з експорту машин та устаткування, включаючи високотехнологічне і передове. Показником високого рівня, досягнутого країною, служить і частка машинобудівної продукції в структурі імпорту – 43%.

Сучасна КНР виступає як нетто-експортер машин, устаткування й високотехнологічних товарів. Змен-

шується частка в експорті традиційних товарів, які раніше формували профіль країни – іграшок (1,6%), виробів з текстилю та трикотажу (8,5%), продуктів харчування (2,8%). В експортній машинобудівній номенклатурі вагоме місце посідає промислове обладнання, вартість поставок якого за кордон зростає високими темпами.

Незважаючи на те, що в Китаї велика наявність і провідні позиції з виробництва мінеральної сировини і палива, питома вага в експорті зазначених груп товарів є незначною. Так, в групі «Паливо» особливе місце мають вугілля та зріджений нафтовий газ, а в групі «Продовольство», що становить 3% експорту Китаю, основне місце належить цукрові, кукурудзі, рису, сої, фруктам, чаю.

Досліджуючи імпорتنу номенклатуру КНР, можна відзначити, що 43% припадає на машини й устаткування, 17% – на вуглеводневе паливо, 10% – хімічні товари, 7,3% – руди металів, 4% – кольорові метали, 1,5% – чорні метали, на інші позиції припадає менше за 1%. У великих обсягах Китай імпортує глинозем, руду, залізну, марганцеві, мідні, хромові та інші мета-

ли. Незважаючи на те, що КНР є найбільшим світовим сільськогосподарським виробником, країна продовжує ввозити у великих кількостях агропродовольчу продукцію, зокрема напої, тютюн, пшеницю, пшеничне борошно, сою, кукурудзу, рис та харчові рослинні олії. Значна частка машинобудування, передусім автомобілів, переважно вантажних і комерційних.

Значний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі КНР справляє іноземний капітал. До основних інвесторів можна віднести Гонконг, Японію, Сінгапур, Тайвань, США, Республіку Корею, Німеччину, Голландію, Велику Британію, Швейцарію, на які припадає 91% всіх ПІІ. Значну частку інвестицій робить китайська діаспора. Також зростають темпи вивезення за кордон китайського капіталу та вливання інвестицій до інфраструктурних об'єктів зарубіжних країн.

Значні зміни спостерігаються у географічній структурі зовнішньої торгівлі Китаю, першість належить торговельно-економічній співпраці з Азією, при тому, що частка традиційного партнера – Японії знизилася. Китай також активно нарощує свою присутність на ринках країн Африки та Латинської Америки. У розрізі за країнами головним напрямком китайського експорту залишаються Сполучені Штати, а на другому місці – країни ЄС. Спостерігається тенденція до зниження темпів зростання товарообігу Китаю з більшою частиною його найбільших партнерів у 2015 р., приміром, торгівля з ЄС скоротилася на 8,2%, з Японією – на 10,8%, з Республікою Корея – на 5,0%. Позитивна динаміка простежується в торгівлі з країнами АСЕАН і США.

Серед імпортерів провідна роль належить ЄС та АСЕАН, зокрема лідерами є Японія, Республіка Корея, США, Тайвань. Китай часто є кінцевою ланкою у вартісних ланцюжках з країнами Південно-Східної Азії, що обумовлює стійке зростання цих країн в торговельному обороті Китаю [24]. Високими темпами характеризується торгівля КНР з країнами Африки, які, у свою чергу, є джерелом надходження мінеральної сировини та палива. Торговельно-економічна співпраця є виправданою, КНР інвестує значну частину великих інфраструктурних проєктів та імпортує стратегічно важливі для розвитку національної економіки сировинні і паливні ресурси.

Зростання Китаю як провідної торгової нації має безпосередні наслідки для виробництва та доходів його торгових партнерів і непрямі наслідки – для багатосторонньої торговельної політики. Торговельна політика країни реалізується за допомогою тарифних і нетарифних інструментів. Митний тариф Китаю складається зі ставок РНС, договірних тарифних ставок, спеціального пільгового тарифу, загальних тарифних ставок, ставок тарифної квоти та тимчасових мит. Мита для країн з режимом найбільшого сприяння є найпоширенішими. Середній

митний тариф у Китаї впродовж 2011-2015 рр. залишився майже незмінним і у 2015 р. становив 9,5% на усі товари, 14,8% – на сільськогосподарські товари і 8,6% – на не сільськогосподарські товари.

Серед нетарифних інструментів торговельної політики Китаю важливе місце посідають ліцензування імпорту та експорту. Китай застосовує режим ліцензування імпорту, в рамках якого існує три види ліцензій: автоматичні ліцензії, неавтоматичні ліцензії та сертифікати тарифних квот. Вид ліцензії залежить від типу імпорту, який може бути необмежений, обмежений і заборонений. В Китаї також діє система обов'язкового ліцензування експорту, експертизи та карантину. Існують три основні категорії товарів: заборонені до експорту; ті, що вимагають обов'язкового ліцензування/квотування; ті, що експортуються без спеціальних обмежень. Слід також зазначити, що Китай вводить загальні обмеження на експорт, а також – залежно від країни призначення.

Відносини між Україною та КНР регулюється Угодою між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про торговельно-економічне співробітництво (1992 р.), згідно з якою встановлено режим найбільшого сприяння щодо стягнення мита на експортні та імпорتنі товари двох країн, податків та інших внутрішніх зборів. Найвищої точки розвитку торговельно-економічні взаємини країн досягли у 2013 р., коли був підписаний Договір про дружбу та співробітництво. Проте політичні зміни 2014 р., не-виразна реакція Китаю на російську анексію Криму та воєнну агресію на сході держави проти України зумовили певну деактивізацію двосторонніх взаємин на певний період. Помірковану позицію КНР можна пояснити, по-перше, обережним ставленням до будь-яких радикальних суспільно-політичних змін та певним дипломатичним вичікуванням з метою уникнення міжнародної відповідальності та, по-друге, збереженням дружніх і добросусідських відносин з усіма сторонами.

Дослідженням встановлено: у 2016 р. основними статтями експорту до Китаю були руди, шлаки і зола – 32,5 %; зернові культури – 29,9 %; жири та олії тваринного або рослинного походження – 26%; деревина і вироби з деревини – 2,6%; реактори ядерні, котли, машини – 2,5%. Основу імпорту з Китаю становили електричні машини – 22,5%; реактори ядерні, котли і машини – 17,1%; пластмаси, полімерні матеріали – 6,1%; чорні метали – 4,4%; органічні хімічні сполуки – 3,7%; різноманітна хімічна продукція – 3,7%; взуття – 3,5%; вироби з чорних металів – 3%.

Двостороннє інвестиційне співробітництво наразі не відповідає можливостям Китаю і потребам України. Нарощування обсягів імпорту з КНР не супроводжується активізацією інвестиційного співробітництва (0,48% у загальному обсязі залучених прямих іноземних інвестицій), українські інвестиції до КНР також практично відсутні [34]. В економіку України залуче-

но 17,8 млн. дол. США інвестицій з Китаю, що переважно спрямовані до підприємств у сфері сільського, лісового та рибного господарства – 39,6%, промисловості – 19,4%, оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 11,2%, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 11%.

З метою визначення головних чинників, які впливають на стратегічний розвиток партнерських взаємин в економічній сфері між Україною та Китаєм в період до 2030 р. включно, був проведений SWOT-аналіз (аналіз сильних та слабких сторін, можливостей та небезпек). На основі цього аналізу були визначені зовнішні можливості та загрози для стратегічної співпраці між країнами, а також їх сильні та слабкі сторони (Табл. 1).

Можна зробити висновок, що на основі проведеного аналізу, в т. ч. SWOT, стратегічний розвиток партнерських відносин в економічній сфері між Україною та Китаєм в період до 2030 р. включно має ґрунтуватися на трьох таких принципах: по-перше, активізація та посилення діалогу з питань поглиблення торговельно-економічного співробітництва через систему інструментів торговельної політики, передусім зменшення тарифного і нетарифного захисту китайського ринку (наприклад, тариф на пшеницю та кукурудзу становить 65%); по-друге, оптимізація торгової, економічної та інвестиційної співпраці: так, Україні як країні Східної Європи доцільно долучитися до співробітництва з Китаєм в рамках Ініціативи «16+1» і проекту «Один пояс, один шлях» з метою отримання важелів впливу на розбудову глобальної та європейської економічної інфраструктури, а також дослідити можливості і загрози створення ЗВТ між країнами; по-третє, розробка довгострокової стратегії розвитку торговельно-економічної співпраці між Україною та Китаєм з виокремленням та обґрунтуванням секторальних пріоритетів.

Таблиця 1 SWOT-аналіз торговельно-економічної співпраці України з Китаєм

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ (Китай) ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ (Україна)	Можливості (O) 1. Розширення співробітництва країн в рамках Ініціативи «16+1» і проєкті «Один пояс, один шлях». 2. Укладання угоди та створення зони вільної торгівлі між Україною та Китаєм. 3. Вихід на ринок та визначення секторальних пріоритетів торговельно-економічного співробітництва.	Загрози (T) 1. Технологічні асиметрії у торгівлі країн: сировинний імпорту з України та високотехнологічний експорт КНР. 2. Обмежений вихід вітчизняного бізнесу на ринок Китаю. 3. Збереження негативного сальдо в зовнішній торгівлі за більшістю груп товарів. 4. Високий рівень тарифного захисту, передусім на с.-г. продукцію.
Сильні сторони (S) 1. Вигідне географічне розташування України. 2. Багаті природні ресурси. 3. Високий рівень освітнього потенціалу. 4. Наявність науково-технологічного потенціалу.	Очікування (S+O): Повна лібералізація торговельного режиму, посилення торгових та економічних відносин, можливість створення зони вільної торгівлі, посилення прагматичності у торгових і економічних відносинах на з метою встановлення симетричної економічної взаємозалежності сторін.	Очікування (S+T): Посилення розриву виробничих і технологічних можливостей країн, зростання попиту на імпорту продукцію на внутрішньому ринку, зростання залежності у секторі сировинного експорту до Китаю, відсутність товарної та географічної диверсифікації експорту України.
Слабкі сторони (W) 1. Збройний конфлікт на території країни. 2. Енергозалежність держави. 3. Низькі показники у соціальних, політичних та економічних рейтингах. 4. Низька конкурентоздатність вітчизняних товарів та послуг. 5. Нестабільність курсу національної валюти.	Очікування (W+O): Перезавантаження китайсько-українських відносин з наданням цим відносинам більш активного політичного характеру, розширення торговельно-економічного співробітництва країн з метою захисту і просування національних інтересів.	Очікування (W+T): Дестабілізація двосторонніх відносин, демотивація підприємницької діяльності внаслідок значної кількості торговельних перешкод, взаємного сприйняття країн з урахуванням загроз та зменшення інвестиційної привабливості країн.

Отже, наразі Україна є перспективною країною Східної Європи та має значний відстрочений потенціал купівельної спроможності, який підвищуватиметься, якщо політична та економічна ситуація в країні стабілізується. Пріоритетною задачею в торговельно-економічній співпраці на тривалу перспективу слід вважати зменшення тарифного і нетарифного захисту китайського ринку; оптимізацію торгової, економічної та інвестиційної співпраці в рамках Ініціативи «16+1» і проєкті «Один пояс, один шлях» з метою отримання важелів впливу на розбудову глобальної та європейської економічної інфраструктури; визначення доцільності та переваг і небезпек від створення ЗВТ між Україною і Китаєм.

1. Wang Xiuli. China's International Economic Development 30 Years / Wang Xiuli. – China International Economic Cooperation Association Writing Group. – Singapore: Xinhua Cultural Enterprises, 2012. – 222 p.
2. Цзинь Цаньжун. Ответственность державы / Пер. с англ. С.А. Кочкиной, А.Н. Новобрановой. – Пекин: Пекинская компания «Шанс», М.: ООО «Ваш полиграфический партнер», 2013. – С. 1-2.
3. Гуань Сюэлин. Почему Китай полон уверенности, проводя саммит G20 в Ханчжоу // Гуань Сюэлин, Юй Пэн // Китай. Иллюстрированный журнал. – № 10 (132), октябрь. – Пекин. – 2016. – С. 38.
4. Zi Mo Cementing The Silk Road / Zi Mo // China Pictorial. – 2016, February. – P. 26-31.
5. Scott Liu. China's Economy after the Financial Crisis Burst / Scott Liu // Economists' analysis of China's Economic Transformation. – Beijing: Foreign Languages Press, 2012. – P. 219-227.
6. Ma Zhengang. China's diplomacy: all-round development of a threedimensional framework / Ma Zhengang / The Governing Principles of the Communist Party of China. – Beijing, Foreign Languages Press Co. Ltd., 2012. – P. 210-221.
7. Ціватий В. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект / В. Ціватий // «Зовнішні справи». – № 9. – 2012. – С. 48-53.
8. China [Електронний ресурс] // World Data Atlas. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://knoema.com/atlas/China?origin=knoema.ru&_ga=2.103098176.1188943709.1514622264-1403584282.1514622264.
9. Indicators of state development [Електронний ресурс] // Гуманітарні технології. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://gtmarket.ru/countries/china>.
10. Ярошенко Є. Місце України в глобальних стратегіях Китаю [Електронний ресурс] / Є. Ярошенко, В. Перебийніс // Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_mesto_s.pdf.
11. Король В. Регіональна економічна інтеграція у Великій Східній Азії: детермінанти та бар'єри / Володимир Король, Оксана Небильцова // Міжнародна економічна політика. – 2015. – № 1 (22). – С. 102.
12. Чень Цзюнь. Структурні зрушення в зовнішній торгівлі КНР в сучасних умовах: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / Чень Цзюнь; ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2016. – С.11-12, 16.
13. WTO China Profile. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Country=CN>.
14. China Country Commercial Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.export.gov/article?id=China-Prohibited-and-Restricted-Imports>.
15. WTO Trade Policy Review 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s342_e.pdf.
16. Goldman Sachs. China and EU. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goldmansachs.com/what-we-do/investment-management/private-wealth-management/intellectual-capital/isg-outlook-2017.pdf>.
17. QUARTS. The New World Order: China is Now Germany's Largest Trading Partner. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://qz.com/975710/video-shows-delta-airlines-dal-removing-a-dad-and-his-family-from-an-overnight-flight/>.
18. European Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>.
19. DOING BUSINESS [Електронний ресурс] // The World Bank Group. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.doingbusiness.org>.
20. World Trade Statistical Review 2018 [Електронний ресурс] // WTO. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018_e.pdf.
21. China Statistical Yearbook-2018. Foreign Trade and Economic Cooperation. [Електронний ресурс] // China Statistical. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/nds/2018/indexeh.htm>.
22. Hanns Günther Hilpert. China's Trade Policy Dominance without the Will to Lead / Hanns Günther Hilpert. – German, Berlin: SWP Research Paper (Stiftung Wissenschaft und Politik), 2014. – 32 p. – (German Institute for International and Security Affairs).

23. Річний огляд стану економіки і основних напрямків зовнішньоекономічної діяльності Китайської Народної Республіки в 2015 році [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://91.206.121.217/ТрАрі/Upload/3459cc1a-36d4-44d0-90d6-f62a4cc03848/Economics_China_2015.pdf.
24. Толоконнікова Е. Економіка Китаю в 2015 році і її роль в міжнародній економіці / Е. В. Толоконнікова. // Науковедення. – 2015. – № 5. – С. 1-10.
25. Hocking, B. (1999). "Introduction: Trade politics: environments, agendas and process" in Trade Politics: International, Domestic and Regional Perspectives"; edited by Brian Hocking and Steven MC Guire, Routledge, London and New Yourk, pp. 1-20.
26. Financial Times. China Eliminates Subsidies for Its Exporters [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ft.com/content/4f4d1240-024a-11e6-99cb-83242733f755>
27. Financial Times. WTO Rules Against China on 'Rare Earths' Export Restrictions. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ft.com/content/962a0ba4-b4e6-11e3-9166-00144feabdc0>
28. WTO Committee on Market Access. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/1/Downloads/CHN3.pdf>
29. Database of Laws and Regulations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383624.htm.
30. General Administration of Customs People's Republic of China. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.customs.gov.cn/Statics/d30338b4-2f6a-47ea-a008-cff20ec0a6d2.html>.
31. Yatsenko O. Trade policy as an instrument of economic development / Olha Yatsenko // The international scientific and analytical, reviewed, printing and electronic journal of Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University «Economisti» – Tbilisi, 2017. – № 2. – P. 55-71.
32. Ministry of Commerce of People's Republic of China. News. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/>.
33. Trade Portal. China Packaging and Standards [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.portal.santandertrade.com/international-shipments/china/packaging-and-standards?actualiser_id_banque=oui&id_banque=0.
34. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм [Електронний ресурс] // Посольство України в Китайській Народній Республіці. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/trade>.
35. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами» [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
36. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
37. Динаміка ВВП України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/2017>.
38. Статистичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/263661/export-of-goods-from-china/>
39. Статистичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/263646/import-of-goods-to-china/>
40. Bilan, Yu. V. Global dominents for the development of China's trade policy: opportunities and threats for co-operation with Ukraine (Part 1. Definitive determinants of China's foreign trade) / Yu. V. Bilan, O. M. Yatsenko, V. S. Nitsenko // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 1 (13). Ч. 1. – С. 62-69. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-62-69; <http://nvp.stu.cn.ua/uk/2016-10-17-17-57-19/item/931-bilan-yu-v-yatsenko-o-m-nitsenko-v-s-global-dominents-for-the-development-of-chinas-trade-policy-opportunities-and-threats-for-co-operation-with-ukraine-part-1-definitive-determinants-of-chinas-foreign-trade.html>
41. Bilan, Yu. V. Global dominents for the development of China's trade policy: opportunities and threats for co-operation with Ukraine (Part 2. Modernization of China's trade policy) / Yu. V. Bilan, O. M. Yatsenko, V. S. Nitsenko // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). Ч. 2. – С. 49-57.; DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-49-57